

AMIR TEMURNING MOVAROUNNAHRNI BIRLASHTIRISHDAGI TARIXIY O‘RNI**Amirova Zarina Ixtiyor qizi***Qarshi davlat universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Tarix yo‘nalishi talabasi***Neymatova Gulchehra***Qashqadaryo viloyati G‘uzor tumani 16-maktab Tarix fan o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Amir Temurning hayoti, siyosiy faoliyati va davlat boshqaruvidagi o‘rni tahlil qilinadi. Unda XIV asrda Movarounnahr hududidagi siyosiy parokandalik, iqtisodiy tanazzul va ijtimoiy beqarorlik sharoitida Amir Temurning hokimiyat tepasiga kelishi hamda markazlashgan davlat barpo etishdagi xizmatlari yoritilgan. Shuningdek, uning davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, huquqiy me‘yorlarni mustahkamlash, xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirish va mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash borasidagi faoliyati tahlil etilgan. Maqolada Amir Temurning ilm-fan, madaniyat va bunyodkorlikka bo‘lgan e‘tibori hamda Temuriylar Uyg‘onish davrining shakllanishidagi tarixiy ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Amir Temur, Movarounnahr, markazlashgan davlat, davlat boshqaruvi, Temuriylar davri, siyosiy barqarorlik, ilm-fan, madaniyat, bunyodkorlik, Temuriylar Uyg‘onishi.

Amir Temur (to‘liq ismi Amir Temur ibn Amir Tarag‘ay ibn Amir Barqul) 1336 yil 9-aprelda Kesh, hozirgi Shahrisabz shahri yaqinidagi Xo‘ja Ilg‘or qishlog‘ida barlos urug‘ining oqsoqollarida Chig‘atoy ulusining e‘tiborli beklaridan hisoblangan Amir Tarag‘ay oilasida dunyoga kelgan. Onasining ismi Takina xotun Buxorolik edi. Bolaligidanoq, tabiatan og‘ir-bosiq zexni o‘tkir, shoshilmay fikrlaydigan Temurbek dastavval maktabda saboq oldi, savodini chiqardi, ustozlar nazoratida kamon dastasini ushlash, o‘q uzish, nayza tutish, otlarni saralay olish, shikorlar uyushtirish, chavandozlik va qilichbozlik sirlarini yaxshilab o‘rgandi. Sharofiddin Ali Yazdiyning yozishicha, Temurbek o‘n ikki yoshida tengqurlari bilan poshsho vazir o‘ynashar ekan. Temurbek podsho bo‘lar, qolganlarning har biriga bir mansab berilar, qamishdan yasalgan gunohkor odamni jazolab, yurt boshqarar ekanlar. O‘n ikki yoshligidayok, yurt boshqarish xavosini olishga intilish kuchli bo‘lgan, niyatni katta qilgan.

Amir Temur o‘z siyosiy faoliyatini Movarounnahrda (hozirgi O‘zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qozog‘iston va Qirg‘izistonning bir qismi) XIII asr oxiri va XIV asr boshlarida yuz bergan siyosiy tartibsizlik va beqarorlik sharoitida boshladi. Chingizxon

tomonidan yaratilgan Mo‘g‘ullar imperiyasi parchalanib ketgan edi, bu esa mintaqada ko‘plab mahalliy amirlar, harbiy sardarlar va qabilaviy yetakchilar o‘rtasida doimiy nizolarga olib keldi. Bu nizolar nafaqat siyosiy barqarorlikka, balki iqtisodiy farovonlikka ham tahdid solardi, chunki Buyuk Ipak yo‘li doimiy ravishda talonchilik va xavfsizlik muammolariga duch kelardi. Temur 1336-yilda Kesh shahrida (hozirgi Shaxrisabz, O‘zbekiston) turkmo‘g‘ul Barlas urug‘ida tug‘ilgan. Bu urug‘ mintaqada muayyan nufuzga ega bo‘lsa-da, katta siyosiy kuchga ega emas edi. Temur yoshligida doimiy nizolar sharoitida o‘tdi, bu uning xarakterini shakllantirdi va strategik fikrlash qobiliyatini rivojlantirdi. U yoshligidanoq o‘zini mohir harbiy sarkarda va diplomat sifatida ko‘rsatdi, turli qabilalar va urug‘larni birlashtiradi. Temurning siyosiy faoliyatidagi muhim burilish 1370-yilda Samarqandni o‘z nazorati ostiga olib, o‘zini mintaqa hukmdori deb e‘lon qilishi bo‘ldi. Ammo u mo‘g‘ul an‘analariga xos “xon” unvonini qabul qilmadi, aksincha, “amir” (sardor) unvonini tanladi, bu uning harbiy kuch va siyosiy donolikka tayanayotganini ko‘rsatdi. Uning birinchi maqsadi Movarounnahrda ichki barqarorlikni tiklash edi, buni u qat‘iy, ammo samarali choralar orqali amalga oshirdi.

XIV asrda Movarounnahr hududi siyosiy parokandalik, ichki ziddiyatlar va iqtisodiy tanazzul holatida edi. Mo‘g‘ullar istilosidan keyingi davrda markazlashgan davlat boshqaruvi izdan chiqqan, ijtimoiy hayotda beqarorlik kuchaygan edi. Aynan shunday tarixiy sharoitda Amir Temur siyosiy maydonga chiqib, qisqa muddat ichida tarqoqlikni bartaraf etgan, mustahkam markazlashgan davlat barpo etishga muvaffaq bo‘lgan. Bu jarayon nafaqat Movarounnahr, balki butun mintaqada yangi bosqichning boshlanishiga zamin yaratdi.

Amir Temurning jahon tarixidagi o‘rni faqatgina harbiy yurishlari bilan belgilanmaydi. U davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, huquqiy me‘yorlarni mustahkamlash, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash va xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratgan. Temur tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy etilgan boshqaruv tamoyillari o‘z davri uchun ilg‘or bo‘lib, keyingi davlatlar uchun ham muhim tajriba vazifasini bajargan.

Shuningdek, Amir Temur ilm-fan, madaniyat va bunyodkorlikni davlat siyosatining ajralmas qismi sifatida ko‘rgan. Uning tashabbusi bilan barpo etilgan me‘moriy obidalar, ilmiy va diniy markazlar Temuriylar davrida madaniy yuksalishning yuzaga kelishiga sabab bo‘ldi. Bu jarayon keyinchalik jahon sivilizatsiyasida muhim o‘rin egallagan Temuriylar Uyg‘onish davrining shakllanishiga asos bo‘lib xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. JOURNAL OF IQRO – Журнал Иқро – IQRO Jurnalı. – Volume 20, Issue 01, 2026.
2. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. – Toshkent, 1998.
3. Roemer H.R. The Cambridge History of Iran. Vol. 6: The Timurid and Safavid Periods. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
4. Shukurova G.A. Amir Temur va Temuriylar // INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE. – Minsk, Belarus, 13-son, 19-aprel, 2026.